

A brazil könyvtárügy. Történeti áttekintés

Brazíliát is – akárcsak a legtöbb gyarmati országot a kolonizáció időszakában – az anyaország tudatos gazdasági és intellektuális függésben tartotta. A világ tulsó felén 1500-ban felfedezett ország, amelyet Portugáliának ítélték, kezdetben főként a tengerparton fejlődött, ahol néhány városias központ jött létre. Mindenekelőtt a cukortermelés virágoztatta fel ezeket az észak-brazíliai területeket: az 1763-ig fővárosnak tekintett *Salvador de Bahiát*, a *São Paulo* magasságában a tengerparton lévő *Sao Vicentét* és *Santost*, amelyek mint városok csak jóval később érték el *São Paulo* rangját. Arany- és gyémántleletei révén a 17–18. században a ma *Minas Gerais*-nek nevezett terület is meggazdagodott, ami jól jött az anyaországnak.

Ugyanakkor a gyarmat szellemi életét tudatosan elhanyagolták. A kultúra hordozója csak egy vékony, portugál kötődésű hivatalnokréteg volt, valamint az egyház. Az oktatásban, képzésben az egyház központi szerepet játszott. Ezen belül is elsősorban a jezsuiták, akik 1549-es megjelenésüktől egészen az 1759-es elűzésükig a konventjeikhez csatolt iskolák révén meghatározták az oktatásügyet. Ezekbe az iskolákba válogatott indián gyerekeket is felvettek. A *La Plata*-térségben meglévő autonómia – ahol a jezsuiták által vezetett, de gazdaságilag önálló indián falvak léteztek – Brazíliában soha nem alakulhatott ki, mert a telepéseknek nagy szükségük volt az indián munkaerőre. Így az alávetett őslakosok a gyarmati időkben nem játszottak politikai szerepet, és nem volt lehetőségük a társadalmi felemelkedésre. A portugálok nem nyújtottak magasabb szintű iskolai képzést a braziloknak, így a tehetségesebbek a portugáliai *Coimbra* egyetemén tanultak, és gyakran ott is maradtak Portugáliában. Minden elszigeteltség ellenére – korlátozottan – megjelentek a felvilágosodás tanai a számarányát tekintve csekélynek mondható középosztály körében. Ez 1789-ben felkeléshez vezetett, amelynek politikai következményei ugyan nem voltak, de a későbbiekben nemzeti szempontból nagy jelentőséget tulajdonítottak neki.

Brazília fejlődésének komoly lökést adott a *Napoleon* elől menekülő portugál udvar áthelyezése *Rio de Janeiróba* 1808-ban. A kormányzati székhelynek ekkor elsődleges feladatává vált a létfontosságú kulturális élet, és az ahhoz szükséges anyagi alapok megteremtése. Az udvar áttelepülése után alapították meg Rióban a *Királyi Nyomdát*, jóllehet a legtöbb spanyol–amerikai országban már a 16. században megkezdődött a könyvnyomtatás, mégpedig a vallásos irodalom iránti igénytel összefüggésben (a katekizmus megjelentetése indián nyelveken).

A portugál király fiának, *Dom Pedrónak*, Brazília régensének 1822-ben sikerült a függetlenségi mozgalom élére állnia, miután apja visszatért Portugáliába. Így a monarchisztikus államforma, nevezetesen a császárság egészen 1889-ig fennállt Brazíliában, ellentétben a spanyol–amerikai országokkal, ahol a függetlenségi mozgalom a helyi születésű spanyolok vezetésével ment végbe, és megteremtette a köztársaság államformát.

A vázolt politikai háttér miatt a 19. század előtt könyvtárügyről aligha beszélhetünk Brazíliában, eltekintve a kolostorok könyvtárányától, néhány magánkönyvtártól és az államigazgatási apparátus könyvgyűjteményeitől. A 19. századtól azután létrejönnek az első főiskolák, például 1827-ben a híres *Faculdade de Direito de Recife*.

Nem sokkal a rabszolgaság 1888-as eltörlése után republikánus felkelés tört ki, mivel a Paraguayjal folytatott hosszú, véres háború miatt hitelét veszített császári ház a nagybirtokosok támogatását már nem élvezte. A 20. században Brazília a latin–amerikai országok tipikus szociális és politikai problémáival küszködik: nagyfokú függés a külkereskedelemtől, az Egyesült Államok dominanciája, instabil kormányok sora. Az 1930-as években *Getúlio Vargas* „új állama” révén autoriter és populisztikus tendenciák mutatkoztak, amelyek ugyanakkor az ország sikeres gazdasági modernizálásával jártak együtt. Számos új egyetemet ala-

pítottak, s ennek köszönhetően napjainkban valamennyi brazil szövetségi állam fővárosában működik egyetem.

Brazíliában az egyetemre kerülést szigorú feltételekhez kötik, különösen a nehéz felvételi vizsgák támasztanak komoly akadályokat. Az állami egyetemeken nincs tandíj, a tekintélyes és jobban felszerelt magán- és egyházi egyetemek viszont egy átlagos brazil vásárlóerejéhez képest nagy költségekkel járnak. Az állami egyetemek alulfinanszírozottsága miatt viszont a magán- és egyházi egyetemek presztízse megnőtt.

Az 1964 és 1985 közötti katonai diktatúra Brazíliában egészében véve humánusabb volt, mint a többi dél-amerikai országban. 1985 óta változó demokratikus kormányok irányítják az országot, jelenleg a *PT Lula* munkáspárt képviselőjében *Luís Ignacio da Silva* vezetésével, aki azonban nem tudta teljesíteni a hivatalba lépéséhez fűzött, a politikai megújulást illető reményeket. A programok – mint például az éhezés elleni „zéró program” – a meglévő gazdasági előírások közepette feltételekhez vannak kötve, a földosztáshoz máig is csak tétova módon fogtak hozzá. Továbbra is nagy az analfabéták száma. A könyvtárak az állami és városi források mellett a vállalatok, cégek szponzorálására támaszkodnak, amit a „*lei Rouanet*” elnevezésű brazil törvény tesz lehetővé a kulturális projektek támogatásához adókedvezményt nyújtva.

Nemzeti Könyvtár

Az 1810-ben alapított Nemzeti Könyvtár eredetileg az udvar kulturális érdekeit szolgálta. Ekkor helyezte el a portugál király a könyvtárát Rióban, egy egyidejűleg kórházként is használt épület második emeletén. Itt egyre bővülő alapterületen, 1858-ig működött a könyvtár. Később Rió központjában, a Nemzeti Színházzal szemben kapott helyet egy reprezentatív épületben, amelyet máig is használ.

Már a 19. századtól tervezték, de csak 1960-ra valósították meg az új főváros, *Brasília* felépítését az ország közepén, a Nemzeti Könyvtár áthelyezését azonban nem vették fontolóra. A *Brasília* középtengelyében lévő híres templom mellett megkezdődött az új nemzeti könyvtár építése, amely az építkezés befejezése után is majd csak másodpéldányokat gyűjthet, és nem veheti át a régi állományt. A Nemzeti Könyvtár ma jogilag alapítványként működik. Az intézmény jelentőségét nemcsak hatalmas, mintegy 8,5 milliós állomá-

nya adja, hanem értékes régi gyűjteménye is. Ehhez tartozik például az az archív anyag, amelyet *Pedro de Angelis* argentin–olasz történész gyűjtött a 19. században a Spanyolország és Brazília között vitás kérdésnek számító dél-brazil térségről. Említésre érdemes az egyes történeti állományrészek digitalizálásának projektje, továbbá a *Revista do livro da Fundação biblioteca nacional* című folyóirat.

A Nemzeti Könyvtár használati rendje szokatlanul liberális, a legfrissebb állomány is azonnal rendelkezésre áll az olvasóteremben. A szépen megformált honlap lehetővé teszi a keresések tárolását. A digitalizált állományokat önálló katalógus tárja fel (http://catalogos.bn.br./scripts/odwp012k.dll?INDE_XLIST=bibdig_pr:bibdig).

A „Real Gabinete Português de Leitura” könyvtártípusa

A legfontosabb történelmi könyvtártípus az egyes történelmi városokban máig megőrzött *Gabinete Português de Leitura*. A legjelentősebb *Gabinete* Rióban van. A belvárosban, egy szép olvasóteremmel felszerelt patinás épületben működő intézmény 1935-től napjainkig egyetlen könyvtárként rendelkezik a portugál szerzők műveinek kötelespéldány-jogával. Ezért – az anyaországon kívül – itt van a legnagyobb portugál gyűjtemény, nem is beszélve az ajándékok útján fejlődött gazdag, régi állományról. Az 1950 utáni könyvek kölcsönözhetőek, a régi állomány pedig helyben használható. Napjainkban az intézmény a brazil–portugál kapcsolatok kutatóhelye is. A könyvtár eredete még 1837-re nyúlik vissza, mégpedig 43 portugál emigráns magánalapítású olvasóköreire. A riói példa nyomán a későbbiekben hasonló, de kevésbé jól felszerelt intézmények jöttek létre *Recifében* (1850) és *Salvadorban* (1863) is.

1900-ban a *Gabinete Português de Leitura* nyilvános könyvtár lett, 1903-tól pedig elkészült a teljes katalógusa. A „Real” kitüntető címet 1906-ban adományozta a portugál király a riói könyvtárnak. Az intézmény kiállításokat és kongresszusokat szervezett, sőt egy monumentális történelmi művet is kiadott *Brazília* portugál gyarmatosításáról. Az 1940-es években – a könyvtárhoz kapcsolódóan – megalapították az *Instituto de Alta Culturát*. A kötelespéldány-jog ellenére 1935-től pénzügyi nehézségekkel küzdött az intézmény, amelyet napjainkban állami részről Portugália, másrészt több alapítvány és bank támogat. Az 1969-ben létrehozott kutatóközpont (*Centro de estudos*) is nagyszámú

közönséget, nem csak portugálokat vonz előadásaival.

Közkönyvtárak

Brazíliában egy 1996-ban kezdődő program célul tűzte ki, hogy minden 6000 főnél nagyobb közösség kapjon könyvtárat. Ez a szándék azonban az anyagi eszközök hiánya miatt nem valósulhatott meg. Az állam csak az iskolai könyvtáraknak fizette a könyvbeszerzéseket, ugyanakkor viszont az iskoláknak mindössze kb. a harmada rendelkezett könyvtárral. 2001 óta – egy új program értelmében – a könyveket közvetlenül a tanulók kapják. 2003-ban törvény rendezte a politika viszonyát a könyvhöz és a könyvtárakhoz; mivel azonban a törvény a könyvszakma összes területét felöleli, túl általános, és legfeljebb csak szándéknyilatkozatot tükröz. Az elképzelések megvalósításának a kulturális minisztérium éves könyv- és olvasástámogatási terveiben kell folytatódnia, és csak remélni lehet, hogy a törvény – a „kirakatpolitikán” kívül – ténylegesen is új könyvtárak létesítését, valamint a könyvpiac fokozottabb támogatását és védelmét segíti elő.

São Paulo

São Paulo sokrétű és differenciált könyvtárügye állja az összehasonlítást Európa nagyvárosaival. Kulturális életének pezsgését a több mint 100 színház, 11 kulturális központ és 70 múzeum is mutatja. Az ország közkönyvtárainak legnagyobb hálózata São Paulóban található mintegy 2,6 millió dokumentummal, és évente több mint 4 millió látogatóval. A város kulturális titkársága által irányított közkönyvtárak a kulturális és képzési programok széles választékát kínálják.

Számos egyéb könyvtár mellett São Paulóban összesen 27 közkönyvtár, 35 gyermek- és ifjúsági könyvtár és 21 úgynevezett CEU (*Centros Educacionais Unificados*) található. A CEU-t köztes formának tekinthetjük az iskolai könyvtár és a közkönyvtár között. Központi funkciót tölt be a közkönyvtárak között a *Biblioteca Mário de Andrade*, mégpedig elsősorban értékes régi állományával. A legjelentősebb ifjúsági könyvtárat az ifjúsági művek szerzőjéről, *Monteiro Lobatóról* (1882–1948) nevezték el. A hatalmas városban a közkönyvtárral nem rendelkező területekre könyvbuszok járnak, sőt a parkokban nyilvános vasárnapi olvasóhelyek működnek, amelyeket „Bosque da Leitura”-nak (Olvasóligetnek) hívnak. Egy olyan országban, ahol nagyon magas az analfabéták

aránya, ez utóbbiak rendkívül fontos létesítmények. Az elmúlt évek jelentős fejlesztése volt a katalógusok digitalizálása, valamint néhány új projekt indítása. Ilyen például „a város olvasóhálózata” (*Rede de Leitura d@ Cidade*) projekt, vagy egy másik, a könyvtárak által kezdeményezett és a városvezetés által támogatott „olvasókör program” (*Programa Círculo de Leituras*). Ez a projekt a helyi hálózatokból indul ki, és egy nagyobb városi egységgé nő össze a városi könyvtárakkal, iskolákkal, tanárokkal, kulturális központokkal együttműködve. Célja, hogy a könyvtárak, írók, kiadók bevonásával támogassa az olvasás ügyét.

Biblioteca Mário de Andrade

A könyvtárat 1925-ben alapították a városi tanács könyvtárának (*Biblioteca Municipal de São Paulo*) bővítésével és nyilvánossá tételével. Több magángyűjtemény mellett 1939-ben ebbe olvasztották be São Paulo állam nyilvános könyvtárának (*Biblioteca Pública do Estado*) anyagát is. Az épület, amelyben a könyvtár máig is működik, a városközpontban található.

Az épületben lévő olvasótermek mellett, amelyek közül az egyikben a régi állományt helyezték el, a gyűjtemény nagy része egy később épített toronyraktárban található. A könyvtár 1960 óta viseli a brazil író, *Mário de Andrade* nevét. A könyvtári állomány ma mintegy 2 millió könyvtári egységből és mintegy 11 000 kurrens folyóiratból, emellett számos kéziratból és ikonográfiai dokumentumból áll. A multimédia-részlegben 30 000 kazetta, hangszalag, felvétel van, de jelenleg csak korlátozottan használható. Az 1969 óta megjelenő nyomtatott katalógus – kb. 4600 tétellel – a régi állomány szelektív feltáráására szolgál. A könyvtár adja ki a *Revista da Biblioteca Mário de Andrade* című folyóiratot, és külön részleg foglalkozik a kultúrprogramok szervezésével. Tekintettel a gyűjtemény jelentőségére, a legnagyobb nehézséget az elenyészően csekély állománygyarapítási keret jelenti.

Centro cultural São Paulo

A párizsi *Pompidou Központ* mintájára hozták létre a *Centro cultural São Paulót*, amely olyan kulturális létesítményeket integrál, mint a színház, a mozi, rendezvénytermek és kiállítótermek, valamint a könyvtár. A könyvtár alapállományát a *Biblioteca Mário de Andrade* adta át saját gyűjteményéből. Mivel a példakép, a *Pompidou Központ* a modern zene kutatásában és koordinálásában is fontos

szerepet tölt be, São Paulo kultúrközpontja is vállalt hasonló feladatot: a zenei és folklórkutatások eredményeként összegyűjtött hangfelvételeket és fényképeket kis állandó kiállítás tárja a látogatók elé.

Az induló alapállomány továbbépítésével ma már egy 900 000 dokumentumból álló gyűjtemény áll az érdeklődők rendelkezésére, mégpedig az építészet, képzőművészet, szcenikai művészetek (cirkusz, tánc, színház), mozi, tömegkommunikáció, fotóművészet, irodalom és zene írásos, hangzó és vizuális dokumentumaiból. Az állomány részben egy – az interneten is elérhető – multimédia-katalógusban kereshető témakörök, év és kulcsszó szerint

(<http://www.centrocultural.sp.gov.br/linha/multi/multi.html>). A könyvtári állomány része a Braille-írással készült könyvek különgyűjteménye és az ajándékozás útján szerzett képregénygyűjtemény. A *Discoteca Oneyda Alvarenga* lemezek, CD-k, könyvek és kották gyűjteménye (eredete a Mário de Andrade által 1935-ben alapított „Discoteca Pública Municipa”-ra nyúlik vissza). A mintegy 20 000 képzőművészeti kötetet tartalmazó különgyűjtemény szintén Mário de Andrade könyvtárából származik.

Biblioteca Jenny Klabin Segall/Museu Lasar Segall/IPHAN

A fenti hosszú névvel jelölt intézmény fontos művészeti és múzeumi könyvtárat takar, jelentős különgyűjteménnyel a tánc és a dráma témakörében. Nevét a festő *Segall* feleségéről kapta, aki íróként és francia, német színdarabok fordítójaként vált ismertté. A Segall család házából létrehozott múzeumegyüttes 1973-ban nyílt meg. A könyvtár a házaspár gyűjteménye mellett további gyűjteményekből – például színikritikákból – álló prézens könyvtár, másolási lehetőséggel. A múzeum és a kultúrközpont küldetésének megfelelően a gyűjtemény súlypontját a művészeti területek jelentik, különösen a drámai művészeteké és a fotóművészeté. Fontos különgyűjtemény a forgatókönyveké és a filmkritikáké. Jelenleg két brazil folyóirat (*Cena* és *Cena muda*) filmkritikáinak digitalizálását és feltárását tervezik. Ez a könyvtár a Centro cultural állományának fontos kiegészítője a színikritika, a színház- és a fotóművészet terén.

Az Universidade de São Paulo (USP) könyvtára

São Paulóban az egyetemi könyvtárak viszonylag új keletűek, hiszen a korábban említett okok miatt

a gyarmati időkben az országban nem folyt felsőfokú képzés. Az USP az ország egyik legfontosabb egyeteme, Latin-Amerikában a harmadik legnagyobb. Megközelítően 75 000 beiratkozott hallgatója van, közel 5000 oktatója, és 15 000 alkalmazottat foglalkoztat. A brazil viszonyok között réginek számító egyetem nagy tekintélynek örvend. São Paulóban további két állami egyetem működik, és az egyetemek közötti kooperáció megmutatkozik a rektorok közös bizottságának munkájában éppúgy, mint könyvtári szempontból a *CRUESP/*

BIBLIOTECAS portál közös katalógusában, amely együttes keresést tesz lehetővé a katalógusokban.

Az USP-t 1934-ben különböző képző intézmények összevonásával alapították, egyebek között a hagyományokban gazdag jogi kart is hozzácsatolták. 1934-ben a filozófiát, a társadalomtudományokat és az irodalmat felölelő kart is létrejött, s vele együtt a *Biblioteca Central* elnevezésű kari könyvtár. Európában az egyes tanszéki gyűjtemények mutatnak ehhez hasonló történelmi fejlődést. Az 1960-as évek végén egy egyetemi reform következményeként a gyűjtemény egy részét különböző intézetek között osztották szét.

A történelmi fejlődésnek megfelelően a régi állományt is a mindenkori decentralizált egységekben őrizték. Az egyik ilyen alkönyvtár volt az *Instituto de Estudos Brasileiros (IEB)* könyvtára, a brazil történelem kutatásához fontos állományával. Az USP havonta jelenteti meg az egyetemi kutatómunkát tükröző szakcikkek bibliográfiáját, a többi alkönyvtár pedig általában a saját doktori disszertációik gyűjteményével és oktatóik munkáival rendelkezik.

Központi könyvtár hiányában a központi irányítás iránti igénynek az 1987-ben létrehozott *Serviço de Biblioteca e Documentação (SBD)* tesz eleget, amely az egyes karok és tanszékek könyvtárait egységbe fogja. Az USP rendszerében a *Sibi (Sistema integrado de Bibliotecas)* gondozza az egyes egységek, részlegek katalógusait. A Sibi egy 1989-es rektori határozat hozta létre, és formailag egy könyvtári bizottságból, technikai részlegből és a campus 39 könyvtárának összességéből áll. Az internetes katalógus a globális keresést éppúgy lehetővé teszi, mint az egyes karok állományában való keresést. Az USP katalógusának neve „Dedalus”, és kb. 1 200 000 bibliográfiai rekordot tartalmaz. A könyvek kölcsönzése közvetlenül az egyes alkönyvtárakban történik.

A Museu Paulista könyvtára

Brazília függetlenségért vívott harcában fontos dátum volt 1822. szeptember 7 (ma nemzeti ünnep). Az akkori események emlékére hozták létre a *Függetlenség Parkját* (*Parque Independência*), és benne emelték 1885 és 1990 között a *Museu Paulista* pompás épületét. A múzeumot napjainkban az ezen a helyen deklarált függetlenség mellett a brazil kultúrtörténet három fontos területének szentelik: hétköznapi élet és társadalom, a munka világa, a képzelet története. A múzeum átfogó kultúrprogramot is kínál tanároknak, diákoknak és a legszélesebb közönségnek. Ezenkívül kiadja az *Anais do Museu Paulista* című tekintélyes folyóiratot, valamint könyveket és más dokumentumokat is megjelentet.

Jóllehet csak mintegy 125 ezres gyűjteménye van, a tárgyak, ikonográfiai dokumentumok és archív anyagok történelmileg jelentősek. A nemzeti történelem mellett São Paulo várostörténete is jelen van a gyűjteményben. A könyvtár régi gyűjteménye különösen értékes, de a digitalizálási program lassú ütemben halad: eddig 38 művet digitalizáltak teljes mértékben.

A Memorial do Imigrante könyvtára

Ez a speciális könyvtár a bevándorlás történetének múzeumához tartozik. Mint sok más latin-amerikai országban, Brazíliában is különböző hullámokban zajlott le a bevándorlás. A 19. században német telepések vándoroltak be, hogy éljenek az ország mezőgazdasági adottságaival. A német települések Dél-Brazíliában mindmáig megtartották saját kulturális hagyományaikat. Közülük is a legismertebb Blumenau. A 19. század második felében és a 20. század elején tömegméréteket öltött a bevándorlás a nagyfokú iparosodás következtében, amely főként a tengerparti részt érintette São Paulo magasságáig. Később sokan a náci terror elől menekültek ide. Mindenesetre a külföldi bevándorlók legnagyobb része São Paulón keresztül jutott az országba, így a város fejlődésében és a brazil történelemben is fontos szerepet játszott a immigráció.

A hajdani São Paulo-beli menekültházból lett „Memorial”-ban őrzött utaslisták a genealógiai és a kultúrtörténeti kutatás számára is fontosak. A könyvtár a menekültház alkalmazottainak kézikönyveiből keletkezett, tehát olyan területeket érint, mint a bevándorlás, az egészségügyi ellátás stb. A bevándorlók videóra felvett visszaemlékezé-

seit leírták, és az ezekből készült gyűjtemény részleteit kiállításon is bemutatják.

A Martius-Staden Intézet

A *Martius-Staden Intézetet* egy korábbi publikációban már bemutattuk (OBERMEIER, Franz: Die Bibliothek und das Archiv des Martius-Staden Instituts in São Paulo.= Bibliotheksdienst, 38. köt. 7–8. sz. 2004., p.872–878.

http://www.zlb.de/aktivitaeten/bd_neu/heftinhalte/h eft9-1204/Ausland070804.pdf), ezért itt csak a legújabb eredményekről esik szó. Az archívum régi német írással írt cédulakatalógusának digitalizálása előrehaladt, ami jelentősen megkönnyíti a használatot. Ugyanakkor a dokumentumok digitalizálását még nem oldották meg, és egyelőre nem érhető el a katalógus internetes változata sem. Az intézet nemrég a fenntartója tulajdonában lévő iskola (*Fundação Visconde de Porto Seguro*) szép, új helyiségeibe költözött. A költözésnek ugyanakkor hátulütője, hogy a korábbi, földrajzilag központi helyről az intézmény elkerült, így nehezebben és csak intenzívebb rendezvényszervezői tevékenységgel tudja felhívni magára a figyelmet. A gyűjtemény legutóbb a Brazíliába kivándorolt *Thomas Durlacher* mintegy 4000 kötetes, német irodalmat tartalmazó anyagával gazdagodott. A 86 éves gyűjtő 1938-ban került Brazíliába, ahol ma is él. A tőle és a szüleitől származó könyvek bepillantást nyújtanak a hajdani emigránsok olvasási szokásaiba, mivel ez a gyűjtemény elsősorban a kor keregett és olvasott szépirodalmát tartalmazza. A Martius-Staden Intézet kiadói tevékenységet is folytat.

Az Universidade Federal (Porto Alegre) könyvtára

Hogy e beszámoló ne korlátozódjon São Paulóra, példaként érdemes megemlíteni az ország déli részén, Porto Alegre térségében lévő egyetemi könyvtárakat is, ahol a német, a portugál és az olasz népesség meghatározó módon van jelen.

A Rio Grande do Sul állam *Szövetségi Állami Egyeteme (Universidade Federal do Rio Grande do Sul)* hasonlít Brazília más egyetemeihez: kezdetben, a 20. század eleje táján külön képző intézmények léteztek, mint például mérnökiskola, orvosi kar, jogi kar. 1934-ben azután összevonták ezeket, és még további egységekkel bővítve megalapították az *Universidade de Porto Alegrét*, amelyet 1947-től *Universidade do Rio Grande do Sul*-nak, végül pedig 1950-től *Szövetségi Állami*

Egyetemnek (Universidade Federal) neveztek el. A központi könyvtár 1959-ben jött létre. Katalógussal, reprográfiai szolgáltatásokkal áll az olvasók rendelkezésére, gondozza a hozzá tartozó könyvtárakat, és irányítási, adminisztratív feladatokat lát el. Formailag ugyanakkor csak 1970 óta létezik a *Biblioteca Central* a rektorátushoz csatolva. Régi állománya bibliográfiákból és ajándékként bekerült hagyatékokból áll. Ezenkívül – az USP-től eltérően – mindössze egy kis kézikönyvtárral rendelkezik. A központi könyvtár és a 33 alkönyvtár anyagát átfogó katalógus *Sabi* néven ismert. A disszertációk saját keresőrendszerrel, digitális formában érhetők el. Ugyanakkor – az USP-vel összehasonlítva – a gyarapítási keret és az állomány hozzáférhetősége is kisebb.

Az Unisinos in São Leopoldo egyetem könyvtára

A Porto Alegre közelében lévő São Leopoldóban működik az ottani jezsuita rendtartomány által fenntartott egyházi főiskola, amely összehasonlítva az állami finanszírozású Universidade Federallal, sokkal jobb pénzügyi helyzetben van. Ez éppúgy megmutatkozik a könyvtár felszereltségében, mint minden egyéb téren. Az intézmény nemcsak egyházi képzést nyújt, hanem a felsőfokú szakképzésben is számos lehetőséget kínál. A könyvtár a kurrens állomány mellett több régi gyűjteményt befogadott, például Rio Grande do Sul állam szemináriumából és a szomszédos Santa Catarina államból; ennek az állománynak csak egy részét tárja fel katalógus, mégpedig csak egy helyben használható régi cédulakatalógus.

Könyvtárosképzés

Brazíliában a könyvtárosképzés ismeretanyagának elnevezése: *biblioteconomia*. Elsőként 1915-ben a Nemzeti Könyvtár hirdetett egy programot, amely – francia példára – máig is levéltárosokat képez. Ez a képzés csak 1969-ben jutott Rióban – a Nemzeti Könyvtártól független – saját iskolához. Az 1970-es évektől néhány egyetem a magiszteri szintű tanulmányokra is lehetőséget kínál. Összességében az egyes államokban 32 helyen folyik könyvtárosi szakképzés, egyedül São Paulóban nyolc helyen. Itt például egy olyan kurzuson folyik a könyvtárosképzés, amely a szociológiai és politikai tanulmányokba illeszkedik, és a tanulmány végzetével bakkalaureátus fokozat nyerhető.

Központi intézetek és projektek

Brazíliában nincs országos, központi könyvtári intézet, de létezik egy – nem pusztán a könyvtárakért felelős – intézmény, az *Instituto Brasileiro de Informação em Ciência e Tecnologia (IBICT)*, <http://ibict.br>). Az aktuálisan felmerülő kérdésekben nyújt segítséget, mint például az elektronikus könyvtárközi kölcsönzés. Az IBICT üzemelteti a nemzeti folyóirat-katalógust is, amely a könyvtárközi kölcsönzésekhez szolgál alapul, valamint ez az intézet felelős az ISBN-számok kiosztásáért is.

Központi katalógusok, folyóirat-katalógusok és könyvtárközi kölcsönzés

A központi katalógus Brazíliában valójában egy regionális katalógus, amely 1954 óta az USP jelenleg 38 könyvtárának tételeit és São Paulo állam további 65 könyvtárát gyűjti össze. A katalógus a telefonos könyvtárközi kérdések megválaszolására is használható. A központi katalógus fejlesztését 1968 óta automatizálták.

A folyóiratcikkek könyvtárközi kölcsönző szolgálata a *Comutação Bibliográfica (Comut)*, <http://comut.ibict.br/comut/do/index?op=filtroForm>. Brazíliában a könyvtárközi kölcsönzés keretében túlnyomórészt cikkeket vesznek igénybe, a könyveket kevésbé. Néhány könyvtár cikkek beszerzését is vállalja a *British Library* ellátó szolgálatának igénybevételével. A Comut egyébként online könyvtárközi kölcsönzést is kínál folyóiratcikkekből a könyvtáraknak, és térítés ellenében egyéni felhasználóknak is. 2002-ben csaknem 1,5 millió igény volt másolatokra, és ez 1500 könyvtár között oszlott meg az online könyvtárközi kölcsönzés rendszerében. Annak érdekében, hogy az elektronikusan elérhető egyetemi disszertációkat egybegyűjtsék, az IBICT gondozta a *Site* projektet (Sistema de Informações sobre Teses), amely az IBICT honlapján is megtalálható. Az IBICT kongresszusokat is szervez könyvtári témákban. Terveznek egy projektet a Nemzeti Könyvtár keretei között a régi állományok közös katalógusának megvalósítására, de a munka még nem kezdődött el.

Fontos digitalizálási projektek és elektronikus folyóiratok – a Resgate projekt

Brazília volt az első ország, amely – *Resgate* elnevezéssel – a történelmével kapcsolatos, Lisszabonban található archív gyűjtemény nagy részét teljesen digitalizálta. A kb. 300 000 dokumentumot

először egy helyi kutatócsoport az archívumokban azonosította, filmre, majd CD-ROM-ra vette, végül az interneten is hozzáférhetővé tette. Az internetes elérhetőségnek azért van nagy jelentősége, mert a több száz CD-ROM-ot felölelő anyag csak kevés könyvtárban áll rendelkezésre Brazílián kívül. A projekt eddigi költsége mintegy 3 millió USD volt, amelyet állami és magánintézetek fedeztek.

Biblioteca Virtual de Revistas Científicas Brasileiras-SciELO

A SciELO (*Scientific Electronic Library Online*) rövidítéssel jelölt virtuális elektronikus folyóirattár (<http://www.scielo.br>) túlnyomórészt Brazília természettudományos folyóirataiból válogat, és ingyenes online elérhetőséget kínál. A portál egyéb folyóiratok előtt is nyitott, de ezeknél szigorúbb válogatási szempontokat alkalmaznak, például bizonyos tudományos minőséget, megfelelő megjelenési gyakoriságot, és a cikkek számát tekintve is el kell érniük egy bizonyos minimumot; feltétel az is, hogy nemzetközileg elismert lapok referálják őket. Az eddig felvett 135 tétel listája megtalálható az interneten. Ez jó lehetőség a Brazíliában megjelent folyóiratoknak arra, hogy nemzetközileg ismeretebbé váljanak. Már dolgoznak a projekt bővítésén, amely lehetővé tenné más latin-amerikai országok folyóiratainak felvételét, például Chiléét.

Portal periodicos CAPES

A brazil folyóiratok mellett gondoskodni kell az elektronikus folyóiratok nemzetközi kínálatához való hozzáférésről is. Erre a célra hozták létre a *Portal periodicos CAPES*-t. A CAPES a kutatások támogatására, az egyetemi hallgatók és oktatók cseréjére, és a tudományos információkhoz való hozzáférésre 1951-ben alapított intézet. A mintegy 10 000 elektronikus folyóirattal és 90 adatbankkal rendelkező folyóiratportálnak jelenleg kb. 150 intézet a részese. A portált (<http://periodicos.capes.gov.br>) a részt vevő intézetek térítésmentesen használhatják. Egy jól áttekinthető belépőoldal lehetővé teszi a keresett adatbankok (*Web of Science, SciFinder, Biological Abstracts* stb.) elérését.

Számos további – egyéni – digitalizálási projekt létezik, amely könyvtárak szerint felsorolva megtalálható a

<http://www.cg.org.br/gt/gtbv/alfabetica.htm> címen. Az egyes szakminisztériumok keresőfelületei a különböző adatbankokhoz, digitalizált anyagokhoz kínálnak hozzáférést.

Speciális könyvtári és nevelési projektek

A pedagógiai és könyvtári együttműködés érdekes példáját nyújtják az indiánokat érintő intézkedések. Az indiánok száma az össznépességhez viszonyítva csekély, bár az elmúlt években pozitív fejlődést mutatott. A brazil indián hatóság, a *Funai*, mindig arra törekedett, hogy az indián csoportokat lehetőleg elszigetelje, és így őrizze meg kulturális önállóságukat. Az elszigetelt törzsek legkorábbi kapcsolatai elsősorban a kutatókra és a misszionáriusokra korlátozódtak. Számos misszionárius korábbi, főként a kereszténység terjesztését célzó munkája után az utóbbi években megfigyelhető az indián törzsek saját kulturális hagyományaihoz való pozitív hozzáállás. Egyes államokban, ahol történelmi okokból még jelentősebb az indián népesség (mint pl. *Acréban*), a Nevelési Minisztérium is megfelelő iskolai projektekkal gondoskodik például az írástudatlanság leküzdéséről. A nevelési projekteknél közreműködő pedagógusok némelyike – bennszülött alkalmazottak híján – éveken át az indiánok között marad. Először a bennszülöttek nyelvét kell megtanulniuk, a középtávú cél pedig az, hogy az indiánokat saját kulturális hagyományaik megóvására és továbbadására neveljék. Ehhez bennszülött tanárokat kell képezni, könyvekkel kell ellátni az indiánokat, és főként a különböző indián nyelveket kell nyelvészeti szempontból feltárni és dokumentálni, majd az indiánokat be kell vezetni az európai társadalmi eljárásokba (mint pl. termékek cseréje pénzért). További lépések lehetnek: a nyelvek írásbeli változatának megteremtése a nyelvészek segítségével, valamint az első tankönyvek előállításának. Végül a törzsek erre alkalmas, kétnyelvű tagjainak kell tanárszerepet vállalniuk, megtanítva a helyi közösségeket írni, olvasni, hogy azután a törzs kulturális hagyományait az európai médiaformák között is megőrizhessék.

/OBERMEIER, Franz: Das brasilianische Bibliothekswesen. = Bibliotheksdienst, 39. köt. 11. sz. 2005. p. 1411–1437./

(Éger Veronika)